

เมื่อหนึ่งบวกหนึ่งเป็นหก: พระราชนิพนธ์แปลว่าด้วยนิทานโกหกเยอรมัน

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี โด่พิงศ์

นับเป็นมงคลวารสำหรับผู้่านชาวไทยอย่างยิ่ง ที่มีโอกาสได้อ่านนิทาน โกหก พระราชนิพนธ์แปลจากภาษาเยอรมันในสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เพราะหากไม่นับผลงานแปลวรรณกรรมเรื่องอื่นแล้ว นิทาน โกหกถือได้ว่าเป็นผลงานแปลจากภาษาเยอรมันชิ้นแรกของพระองค์ท่าน และเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพทางภาษาและวรรณกรรมไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผลงานแปลจากภาษาอื่น นิทานโกหกเยอรมันฉบับแปล ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ เมื่อปี พ.ศ.2557 ประกอบไปด้วยเรื่องเล่าขนาดสั้นจำนวน 22 เรื่อง แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ 3 หัวข้อ ดังนี้ การล่าสัตว์ การทำสงคราม และการท่องเที่ยวผจญภัย ได้แก่ ม้าบนยอดโบสถ์ เบ็ดถูกร้อยเป็นพวง การต่อสู้กับหมาป่า การจับลูกปืนใหญ่ จับหมี หนึ่งบวกหนึ่งเป็นหก การพนันกับสุลต่าน การเดินทางในตัวปลา การเดินทางไปพระจันทร์ครั้งที่ 2 และเรื่องอื่นๆ

ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะประวัติความเป็นมา มิติทางวรรณกรรม ภาษาและการแปล ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจของนิทาน โกหกเล่มนี้

ประวัติความเป็นมา

ความเป็นมาของนิทานโกหกเยอรมันนับว่าแปลกประหลาดเหลือเชื่อไม่คิดอะไรกับเรื่องโกหกที่เล่าไว้ในหนังสือ นิทานโกหกนั้นแต่เดิมเล่ากันเป็นภาษาเยอรมัน แต่กลับตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ในการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 225 ปีก่อน และกลายเป็นหนังสือที่โด่งดังชั่วข้ามคืนอย่างไม่น่าเชื่อ เทียบได้พอๆ กับแฮร์รี พอตเตอร์ของสมัยเราเลยทีเดียว แม้ว่าจะเป็นหนังสือเล่มบางๆ เพียง 49 หน้าเท่านั้น ในปี ค.ศ. 1785 โรงพิมพ์สมิทส์ได้จัดพิมพ์นิทานโกหกโดยตั้งราคาจำหน่ายเล่มละหนึ่งชิลลิง ใช้ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษว่า Baron Munchhausens Narrative of His Marvellous Travels and Campaigns in Russia ส่งผลให้นิทานโกหกของท่านบารอนกลายเป็นหนังสือติดอันดับขายดีในประวัติศาสตร์ของโลกวรรณกรรมนับแต่นั้นเป็นต้นมา มีการตีพิมพ์ซ้ำเป็นพันหน และได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆ มากกว่า 30 ภาษาทั่วโลก สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ตัวเอกของนิทานโกหกกับผู้เล่าเรื่องก็คือคนคนเดียวกัน ชื่อเต็มของท่านบารอนผู้มั่งคั่งคือ คาร์ล ฟรีดริช ฮีโรนิมุส ฟอน มินซ์เฮาเซ่น (Karl Friedrich Hieronymus von Münchhausen, 1720-1797) อาศัยอยู่ในปราสาทที่เมืองฮันโนเวอร์ ซึ่งเป็นอาคารไม้ผสมปูน และปัจจุบันใช้เป็นที่ทำกรศาลาเทศบาล

เมืองโบเคนแวร์เคอร์ หนึ่งปีหลังจากการตีพิมพ์ครั้งแรก กอทฟรีด เอากุสต์ เบือเกอร์ ศาสตราจารย์ชาวเยอรมันที่ประจำอยู่มหาวิทยาลัยเกิททิงเงิน ก็ได้ตีพิมพ์นิทานโกหกเป็นภาษาเยอรมันบ้าง โดยใช้ชื่อเรื่องว่า Wunderbare Reisen zu Wasser und zu Lande – Feldzüge und lustige Abenteuer des Freiherrn von Münchhausen และฉบับภาษาเยอรมันนี้ก็ได้รับความนิยม ขยายดีเป็นเทน้ำเทท่าเช่นกัน ว่ากันว่า บารอนมินซ์เฮาเซ่น ไม่ได้ยินดีกับชื่อเสียงที่ได้มาเลย หน้าที่กลับโมโหโกรธาที่ใครต่อใครพากันรู้จักตนในนามของบารอนนักโกหกหรือบารอนนักดันตุน ด้วยซ้ำ แม้ว่าอีกใจจะกระหายใคร่รู้เสียเหลือเกินว่าใครกันที่เอาเรื่องราวเหล่านี้ไปตีพิมพ์เผยแพร่ เนื่องจากขณะนั้นไม่มีการตีพิมพ์ชื่อผู้แต่งเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นเวอร์ชันภาษาอังกฤษหรือเยอรมัน สำหรับประวัติของท่านบารอนเอง ได้มีการขยายความไว้ในท้ายเล่มของหนังสือแปลครั้งนี้

ภาพวาด *Portrait* ของบารอน ฟอน มินซ์เฮาเซ่น

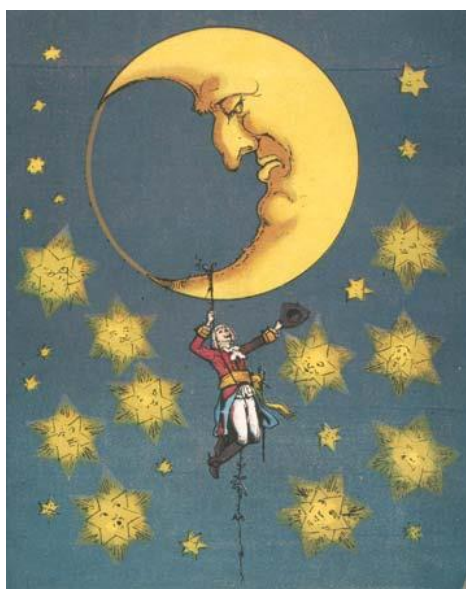
<http://www.quazoo.com/q/Baron%20M%C3%BCnchhausen>

ฮีโรนิมุสแห่งมินซ์เฮาเซ่นหลงใหลการล่าสัตว์ เช่นเดียวกับพวกขุนนางในสมัยนั้น ตอนนั้นมีแต่ขุนนางที่มีสิทธิพิเศษล่าสัตว์ได้ [...] เขามีชีวิตสมรสที่มีความสุข เพื่อนๆ และคนรู้จักมักมาหาเขาพากันไปล่าสัตว์ด้วยกัน เขาชอบเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสงครามหรือเรื่องล่าสัตว์ครั้งก่อนๆ ให้เพื่อนๆ ฟัง เวลามินซ์เฮาเซ่นเล่าเรื่อง เขาถือแก้วพันทิ้งอยู่ในมือหนึ่ง พุดโกหกคำโตๆ มีจินตนาการกว้างไกล เขามีความสามารถเล่าเรื่องทำให้คนอื่นหัวเราะ เขาเล่าความหลังสมัยที่เป็นทหารอย่างคนที่เจนโลก แต่เรื่องที่เล่านั้นที่จริงแล้วแต่งขึ้นมาเอง

(จาก นิทานโกหกเยอรมัน ของบารอน ฟอน มินซ์เฮาเซ่น, หน้า 92)

ผู้ที่นำเรื่องราวของบารอนไปเรียบเรียงและตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ก็คือ นายรูดอล์ฟ เอริช รัสเพอ (1736-1794) ซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียนจนถึงขนาดเป็นศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย แต่กลับมีนิสัยสุรุษสุราย ชอบใช้จ่ายเกินตัวเป็นประจำ และสุดท้ายกลายเป็นผู้ต้องหาในคดีขโมยทรัพย์สินของรัฐบาล จนต้องหนีไปยังประเทศอังกฤษในที่สุด ณ ที่นั่น รัสเพอได้กลายเป็นบุคคลสำคัญในแวดวงชั้นสูง อาทิ กัปตันคุก เจมส์ วัตต์ หรือแม้แต่เบนยามิน แฟรงคลิน รวมทั้งได้เข้าเป็นสมาชิกราชสมาคมแห่งลอนดอน และยึดประเทศอังกฤษเป็นที่พำนักจนวาระสุดท้าย เนื่องจากรัสเพอต้องประสบกับภาวะฟืดเคืองเงินทองดังเช่นในอดีต เขาจึงลองเขียนเรื่องนิทานโกหกของมินซ์เฮาเช่น ออกมาวางจำหน่าย แต่ผลปรากฏว่าเกินความคาดหมาย หนังสือขายดีจนพิมพ์แทบไม่ทัน และถึงกับต้องเพิ่มตอนต่อๆ ไปขึ้นอีกหลายตอน เช่น เรื่องการผจญภัยทางทะเล เรื่องสงครามอังกฤษ และเรื่องอื่นๆ และสุดท้ายจึงตีพิมพ์เล่ม 2 ในปี ค.ศ.1792 โดยหยิบยืมเค้าโครงมาจากเรื่องตลกชวนหัวและเรื่องเล่าที่เป็นที่รู้จักตั้งแต่ยุคกลาง ยี่สิบกว่าปีผ่านไปนานเข้า นิทานโกหกก็ยิ่งได้รับการดัดแปลง แต่งเพิ่มเสริมเข้าไปมากขึ้นเรื่อยๆ มีนักเขียนอีกหลายคนที่นิยมแต่งเรื่องในทำนองดังกล่าว แต่ฉบับที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเห็นจะได้แก่ฉบับที่รัสเพอและเบือเกอร์เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นนั่นเอง

ภาพประกอบจากศตวรรษที่ 19 การเดินทางไปพระจันทร์

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/397413/Baron-Munchhausen>

จุดเด่นของนิทาน โททท์เฮอรัมน์อยู่ที่การนำเอาทิวทัศน์ทางกายภาพหรือทางวิทยาศาสตร์ในลักษณะเกินจริง มาอธิบายเรื่องราวอันน่าเหลือเชื่อ ประกอบกับลีลาการเล่าในรูปแบบของการรายงานเหตุการณ์ ซึ่งเป็นกลวิธีเดียวกันกับที่หนังสือไฟหรือภาพยนตร์แอ็คชั่นในปัจจุบันนิยมใช้นั้นคือ ทำเรื่องราวที่เป็นไปไม่ได้ให้เกิดขึ้นได้ เช่น ในภาพยนตร์ที่ตัวเอกสามารถหนีรอดจากเหตุระเบิดครั้งรุนแรงอย่างหวุดหวิดเพียงเสี้ยววินาทีโดยไม่ได้บาดเจ็บแม้แต่น้อย

แม้ทุกวันนี้ นิทาน โททท์ของมินซ์เฮาเซ่น จะได้รับการจัดประเภทให้เป็นวรรณกรรมเด็กและเยาวชน แต่ผู้อ่านหลากหลายวัย รวมถึงผู้ใหญ่จำนวนมาก ยังคงนิยมนำเรื่องสนุกๆ เหลือเชื่อเหล่านี้ดู โดยเฉพาะในประเทศเยอรมนี ที่ใครหลายๆ คนไม่เพียงแต่รู้จักมินซ์เฮาเซ่นผ่านผลงานที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่มเท่านั้น แต่ยังรู้จักในฐานะภาพยนตร์ ที่ผลิตโดย UFA ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สองด้วย โดยในปี ค.ศ. 1943 พรรคนาซีได้มอบหมายให้นักเขียนต้องห้ามแห่งยุค เอริค เคสเนอร์ (Erich Kästner) เป็นผู้เขียนบทภาพยนตร์มินซ์เฮาเซ่นภายใต้นามแฝง หลังจากไคร้ครวญอยู่นาน เคสเนอร์ก็ตัดสินใจรับงานชิ้นดังกล่าว และถือโอกาสสอดแทรกบางข้อความเพื่อเหน็บแนมและเย้ยหยันความบ้าสงครามของพวกนาซีไว้อย่างแนบเนียน

โปสเตอร์ภาพยนตร์เรื่อง มินซ์เฮาเซ่น นำแสดงโดยฮันส์ อัลเบิร์ต

<http://www.moviepilot.de/movies/muenchhausen>

มิติทางภาษา วรรณกรรม และการแปล

เมื่อพิจารณามิติทางภาษา วรรณกรรมและการแปลแล้ว พบว่าเรื่องราวในนิทานโกหกของมินซ์เฮาเช่น มีลักษณะการดำเนินเรื่องรวดเร็ว นิยมใช้ประโยคสั้น และศัพท์สำนวนในภาษาพูด เข้าใจง่าย เพื่อให้ได้ใจความกระชับ เถ่าจากมุมมองเดียวเท่านั้น คือมุมมองของตัวเอก ใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 (ich) (แปลว่า ฉัน) ในบทแปลได้แบ่งเรื่องราวออกเป็นตอนสั้น ๆ ที่สามารถเล่าจบภายในครั้งนาที ในบทความนี้จะขอยกตัวอย่างให้เห็นสองเรื่อง คือ “การจีลูกปืนใหญ่” และ “หนึ่งบวกหนึ่งเป็นหก”

การจีลูกปืนใหญ่

ในการยุทธ์ครั้งเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้วนั้น พวกเราล้อมเมืองเมืองหนึ่งเอาไว้ เนื่องจากเคยตีเมือง ฉันล้อมป้อมมามากมายหลายเมือง เลยจำไม่ได้แล้วว่าเมืองอะไร ท่านจอมพลมีนนิคเกิดอยากจะรู้ว่าภายในป้อมที่ไปล้อมเป็นอย่างไร แต่มันเป็นไปไม่ได้เลยที่จะเข้าไปในป้อม เพราะว่ามียามอยู่ข้างหน้าแน่นหนา ทั้งมีคูเมืองและรั้วลวดหนามล้อมรอบ ไม่มีทางจะเข้าไปได้ แต่ด้วยความตั้งใจจริงและความกล้าหาญ ฉันก็เลยไปยืนข้างๆ ปืนใหญ่ที่ใหญ่ที่สุดที่กำลังยิงเข้าไปในเมือง พอทหารยิงปืนตุม ฉันก็กระโดดขึ้นไปนั่งคร่อมบนลูกปืนใหญ่ที่พุ่งออกมาจากกระบอกปืนระหว่างทางก็ชักจะลั่นใจว่า เออ เข้าไปได้แน่ แต่จะออกมาอย่างไรละ คนในเมืองดูเครื่องแบบที่ฉันใส่ก็รู้ว่าเป็นศัตรู แล้วฉันก็จะถูกจับแขวนคอเป็นคนแรกเลย ถึงตอนนี้ฉันต้องคิดหนักว่าจะทำอย่างไรดี พอลูกปืนใหญ่ของศัตรูก็ยิงมาทางฝั่งเรา ฉันก็เลยตัดสินใจกระโดดไปจีลูกปืนนั้น กลับออกมานอกเมืองได้อย่างเก่า แม้ว่าฉันจะทำงานที่ควรทำไม่สำเร็จ แต่ก็ไม่เป็นไร เพราะได้กลับมาที่ตั้งกองทัพอองเราโดยสวัสดิภาพ (จากนิทานโกหกเยอรมัน หน้า 37, 40)

ภาพมินซ์เฮาเช่นขี่ลูกปืนใหญ่ข้ามพรมแดน

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/397413/Baron-Munchhausen>

หนึ่งบอกหนึ่งเป็นหก

ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว เมื่อหมาไล่เนื้อของฉัน ... ฉันอยากจะอธิบายเพิ่มเติมว่า มันเป็นหมาตัวเมีย ... ได้ออกวิ่งไล่กระต่ายตัวหนึ่งซึ่งฉันรู้สึกว่ามันอ้วนผิดปกติ ฉันสงสัยว่าทำไมของมันมากเพราะมันกำลังท้อง มันพยายามวิ่งเร็วๆ อย่างที่เคย ฉันก็ได้แต่ขี่ม้าตามไปไกลๆ ทันใดฉันได้ยินเสียงเห่า แม้ว่าเหมือนเสียงหมาทั้งฝูง แต่เสียงนั้นอ่อนและเบา จนฉันงง เมื่อเดินเข้าไปดูใกล้ๆ นึกไม่ถึงเลยระหว่างที่หมาวิ่งไล่กระต่ายนั้น เจ้ากระต่ายได้ออกลูกมา แล้วหมาของฉันก็ออกลูกมาเหมือนกันจำนวนเท่ากัน โดยบังเอิญ ลูกกระต่ายต่างวิ่งหนีตามสัญชาตญาณของกระต่าย ฝ่ายพวกลูกหมาก็ไล่ล่าและจับลูกกระต่ายได้ ด้วยวิธีนี้ในตอนท้ายสุด ฉันก็เลยได้กระต่ายรวม 6 ตัว จากกระต่ายตัวเดียว แล้วหมาก็ 6 ตัว ทั้งๆ ที่เริ่มจากตัวเดียว (จากนิทาน โททท์เยอรมัน หน้า 72)

จากสองตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่า เรื่องแรกมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทำสงคราม ส่วนเรื่องที่สองเล่าประสบการณ์การไปล่าสัตว์ เนื้อหาในตอนต้นเรื่องมีลักษณะทั่วไปคล้ายกับเรื่องเล่าธรรมดา แต่หลังจากนั้นผู้อ่านจะเริ่มสังเกตได้ถึงความผิดปกติ หรือความเหลือเชื่อที่แฝงไว้จนกระทั่งถึงตอนจบ จนรู้สึกขบขันกับความพิสดารที่ตัวเอกบรรยายไว้ตามท้องเรื่อง เช่น การที่ตัวเอกสามารถกระโดดขึ้นขี่ลูกปืนใหญ่ได้ และหลังจากนั้นยังกระโดดไปขี่ลูกปืนที่ศัตรูยิงกลับมาจากอีกฝั่งหนึ่งได้ด้วย หรือการที่หมาล่าเนื้อ สามารถคลอดลูกระหว่างออกไปล่าสัตว์หน้าซ้าลูกหมาที่คลอดออกมายังวิ่งไล่ล่าลูกกระต่ายที่เพิ่งคลอดออกมาในจำนวนเท่าๆ กัน ได้อย่างพร้อมเพรียงเหลือเชื่อ การเล่าเรื่องเกินจริงดังกล่าวทำให้นิทานโททท์ไม่ต่างอะไรกับเรื่องแฟนตาซี

แต่กลับเป็นที่จดจำได้ง่ายกว่า เนื่องจากเป็นเรื่องขนาดสั้นที่ใช้ภาษาง่ายๆ แม้ตัวเอกจะเป็นถึงท่านบารอนมียศศักดิ์ตระกูลสูง ผู้เล่าก็ไม่ได้เสียเวลาพรรณนาสถานที่ที่วิวิธน์ หรือบุคลิกลักษณะของตัวละครแต่อย่างใด กลับมุ่งประเด็นไปที่เหตุการณ์อันเหลือเชื่อเหนือธรรมชาติเพียงอย่างเดียว นั่นทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเรื่องราวของมินซ์เฮาเช่นชอบใจ และนิยมนำไปเล่าต่อกันฟังในวงสนทนาอื่นๆ

นอกจากเนื้อหาที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลินแล้ว ภาษาก็นับมีส่วนสำคัญไม่น้อย ซึ่งหากพิจารณาจากตัวอย่างที่ยกมา จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเลือกใช้รูปแบบภาษาที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้โดยตรง ไม่เยิ่นเย้อ ลักษณะเขียนแบบภาษาพูด แฝงไว้ด้วยความเป็นกันเอง ประหนึ่งว่าผู้เล่าหรือตัวเอกกำลังนั่งอยู่ในวงสนทนาตรงหน้า ซึ่งสิ่งนี้เองที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องอย่างรวดเร็ว และสนุกสนานไปกับลีลาการเล่าที่มักจะผสมลูกเล่น เป็นการหยอกเข้าหรือยั่วให้คนฟังอยากฟังเรื่องต่อไป เช่นในเรื่อง “แตรไปรษณีย์” ที่จบลงด้วยประโยคที่ว่า จบเรื่องสนุกๆ ของฉันกับบุรุษไปรษณีย์ จบเรื่องการเดินทางไปรัสเซีย ถ้าท่านผู้อ่านคนใดคิดว่าฉัน โกหกตรงไหนบ้างละก็ ฉันแนะนำท่านเพื่อผลประโยชน์ของท่านเอง ให้ปิดหนังสือซะ ในหน้าต่อไปจะเป็นเรื่องที่มีหัตถกรรมมากขึ้นอีก ตอนนี้จะแหละจะเป็นเรื่องจริงแน่ๆ หรือในเรื่อง “การผจญภัยเรื่องสุดท้ายเป็นเรื่องที่ไม่น่าเชื่อที่สุด” ซึ่งเป็นเรื่องเล่าตอนสุดท้ายในหนังสือ และจบด้วยประโยคที่ว่า มาเยี่ยมฉันบ้างนะ รับรองจะไม่ขาดเรื่องเล่าสนุกๆ แน่แน่นอน เอาละ วันนี้ขอลาก่อน ขอให้มีความสุขสวัสดิ์กันทุกท่าน ถ้าเปรียบเทียบนิทานโกหกกับเรื่องเล่าในบริบทตามวัฒนธรรมไทยแล้ว บ้านเราก็มีงานเขียนในทำนองคล้ายๆ กันอยู่ รู้จักกันในชื่อ ศาลาโกหก ของ ป. อินทรปาลิต เป็นเรื่องจำขันเบาสมองขนาดสั้น ไม่นับรายละเอียดมากนัก แต่มุ่งนำเสนอแง่มุมของการประชดประชันและสะท้อนสังคม หัวข้อที่ปรากฏให้เห็นในหนังสือชุดศาลาโกหกของไทย ได้แก่ การผจญภัยต่างแดนและต่างดาว ไสยศาสตร์ลึกลับ โจรผู้ร้ายและเรื่องเล่าอื่นๆ ที่สะท้อนเหตุการณ์ในสังคมไทยช่วงก่อนปี พ.ศ.2511 หรือเกือบห้าสิบปีที่แล้ว ปัจจุบันพบว่ามีการใช้คำว่าศาลาโกหกในฐานะสำนวนหมายถึงผู้ที่ปกปิดความจริงไว้แต่นำเรื่องโกหกมาเผยแพร่เพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อ มักจะใช้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับนักการเมือง ซึ่งประเทศทางตะวันตกอย่างเช่น เยอรมนี ก็ใช้ในทำนองเดียวกันคือเปรียบเทียบกับนักการเมืองที่มักจะ โกหก โดยเล่าเรื่องเท็จให้ประชาชนฟังว่าเป็น บารอนนักโกหก มินซ์เฮาเช่น (Lügenbaron) นั่นเอง

แสดมปีทีระลึกรรอรบวันกิด 250 ปีของมินซ์เฮาเซนขณะนั่งบนหลังม้าถูกที่พันขาดเป็นสองท่อน

<http://www.briefmarken-bilder.de/brd-briefmarken-1970/freiherr-baron-muenchhausen-pferd>

ในฐานะนักแปลและนักอ่านคนหนึ่ง ขอชื่นชมในพระบารมีและพระกรุณาที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีต่อวงการแปลวรรณกรรมของบ้านเรา เพราะการแปลงานนั้นต้องมีใจรักไม่ย่อท้อ จึงจะสำเร็จเป็นผลได้ เปรียบเหมือนการนำอัญมณีอันมีค่ามาจากดินแดนไกลโพ้นเลยทีเดียว

เอกสารอ้างอิง

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2557). นิทานโกหกเยอรมันของบารอน ฟอน มินซ์เฮาเซน. แปลจากเรื่อง Die Abenteuer des Baron Münchhausen. โดย Baron von Münchhausen. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

Der Lügenbaron aus dem historischen Weserbergland – Hieronymus Carl Freiherr von Münchhausen. August 4, 2015, from <http://www.historisches-weserbergland.de/entdecken/historische-staedte/bodenwerder/luegenbaron-muenchhausen.html>.

Münchhausen. August 4, 2015, from:

<http://kiwithek.kidsweb.at/index.php/M%C3%BCnchhausen>